

KR. KONGSTAD SOM BOGTRYKKER

AF C. VOLMER NORDLUNDE

DEN, der vilde prøve paa at følge Hovedlinien i det danske Boghaandværk fra Halvfemserne til de senere Aar, vilde faa en vanskelig Opgave. Der er ganske vist en Periode i Begyndelsen af vort Aarhundrede, da Fransk Antikva dominerer Bøgerne og giver dem et Særpræg, der væsentlig skyldes Skriftens rigtige Behandling. Interessen for Bogarbejdet var ogsaa meget levende paa det Tidspunkt og gav sig blandt andet Udtryk i en hel Række smukke Bøger fra Ernst Bojesens Forlag. Det var dengang, Danmark var førende paa dette Omraade, dengang den kendte Göteborg-Bogtrykker *Wald. Zachrisson* opfordrede svenske Bogtrykkere til at lære af de danske.

Det, der var saa godt begyndt, blev ikke fortsat. Sættemaskinerne fik større og større Udbredelse, og der skete nøjagtig det samme, som da Hurtigpressen vandt Terræn i Midten af det 19. Aarhundrede: af Glæde over, hvor hurtigt det kunde gaa, glemte man at se til, om det nu ogsaa gik godt. Resultatet blev derefter. Selve Støbeteknikken var ret ufuldkommen, og derfor kunde Trykresultatet ikke blive godt, men det, der virkede mest nedbrydende paa Boghaandværket, var dog, at Skrif-

terne, som Sættemaskine-Fabrikkerne leverede, var under al Kritik, og om noget er ødelæggende for godt Boghaandværk, saa er det daarlige Skriftsnit. En god Skrift stiller uvilkaarligt større Krav til Arbejdets Kvalitet og giver det i hvert Tilfælde en Karakter, der bærer Typografien oppe.

Samtidig med denne tekniske Udvikling indenfor Bogtrykfaget havde Reproduktionsteknikken gjort store Fremskridt, og Anvendelse af Autotypier blev mere og mere udbredt. Dette havde til Følge, at det kriderede Papir blev meget anvendt; thi jo glattere Overfladen var, des bedre kom Billedets Detailler frem. Skulde en illustreret Bog være særlig fin, blev der ofret meget paa Autotypierne og Papiret, hvis Overflade ikke kunde blive glat nok – jo mere Kridt, des bedre. Springet herfra og til at anse krideret Papir for noget særligt fint var ikke stort.

I Almindelighed var Forholdet det, at de ordinære Bøger fremstilledes i Maskinsats med daarlige Skrifter, og at de finere Bøger oftest blev sat i Haanden, men med ringe Omhu. Trykningen paa krideret Papir bevirkede, at Skriften kom til at staa spidst og haardt og derved mistede sin Karakter.

Disse Forhold var intet særegent for Danmark – de var fælles for alle Lande. Dog bestod der den Forskel, at der i andre Lande fandtes Bogtrykkere – private og almindelige – der kun arbejdede med de bedste Skrifter, og hvis Hovedformaal netop var at udsende smukke Bøger. Nogle af dem brugte Haandpresser for at komme de ældste Tryk saa nær som muligt, andre brugte den moderne Trykteknik, men tilfælles havde de, at de kun anvendte en omhyggelig udført Haandsats. Disse Privattrykkerier holdt den gode Tradition vedlige i en vanskelig Tid,

og det lykkedes dem, f. Eks. i Sverige, hvor Brødrene *Lagerströms* Arbejder fik en afgørende Betydning for Dannelsen af den særlige svenske Stil. Deres stadige Brug af Genzsch & Heyses Mediæval, anvendt i sats- og trykteknisk set fremragende Bøger, skabte et Begreb »svensk Bogtryk«; det underbyggedes yderligere af *Hugo Lagerströms* Bog »Svensk bokkunst«, som havde sin store Andel i, at vi herhjemme blev distanceret af Svenskerne.

I Danmark var der intet Bogtrykkeri, som havde tilstrækkelig Interesse for Bogtrykket til at udsende Bøger for egen Risiko, ej heller var der nogen, hvis Autoritet og Arbejds mængde var saa stor, at hans Anskuelser kom til at præge Typografien. Det blev altsaa Kundernes Ønsker, der kom til at raade, og navnlig efter at Ernst Bojesens Forlag var optaget i Gyldendal, blev Fægtningen noget spredt. Kun Forening for Boghaandværk og *Simon Bernsteen* arbejdede bevidst efter de Retningslinier, *William Morris* havde angivet.

Saadan omtrent laa Forholdene, da *Kr. Kongstad* i 1894 prøvede at realisere sin Plan om en Forbedring af dansk Bogtryk og Bogudstyr. Han var født i København den 9. April 1867, og allerede som Dreng havde han bestemt sig for at blive Kunstner, en Livsstilling, der vel har forekommet Forældrene noget usikker, eftersom de satte ham i Malerlære efter Konfirmationen.

I 1884 blev han optaget paa en Malerskole, hvis Leder var *Frans Schwartz*, der Aaret efter afløstes af *Kr. Zahrtmann*. Med Liv og Lyst arbejdede han under disse to Lærere, medens Ønsket om at blive Bogillustrator voksede. Han begyndte at tegne Illustrationer med Blyant og Pen, men da alle Forlag af-

viste ham, maatte der findes paa noget andet, og dette andet blev Dekoration af Bogbind og Forsatspapir.

I 1894 aabnede Kr. Kongstad sit »Atelier for Bogudstyr«. Han kom derved i Forbindelse med de faa boginteresserede, som den Gang fandtes, bl. a. *Simon Bernsteen*, der ikke blot fik Kongstad til at foretage de første Forsøg med den vanskelige Træskærererkunst, men som ogsaa havde sin store Andel i, at han senere tog Bogtrykket op.

Det første Træsnit blev skaaret i 1895, og i 1896 rejste Kongstad til Tyskland for at uddanne sig videre. Han besøgte i München bl. a. Maleren *Otto Eckmann*, der trykte flerfarvede Træsnit, men efter en Metode, der var saa omstændelig, at Kongstad ikke følte Trang til at lære ham Kunsten af. Da han i det hele taget ikke befandt sig vel i Tyskland, gik Rejsen efter faa Maaneders Forløb tilbage til Danmark.

I 1896 bosatte han sig i Frederiksværk og tog dér fat paa at skære Forsatsdekorationer. Snart købte han sig en gammel Haandpresse og begyndte dermed sin Gerning som Trykker. Bernsteen havde fortalt ham lidt om, hvordan Tilretning gik for sig, men saadan en gammel Haandpresse har sine Luner, og det kostede Arbejde og Papir, før Erfaringerne blev gjort. Saa klarede Kongstad det ganske vist ogsaa saa flot, at han kunde holde Register til et firfarvet Træsnit trods det, at hans Udslutningsmateriale kun bestod af skæve Bøgeklodser, som den lokale Hjulmand havde lavet.

Frederiksværk laa dengang fjernt fra Verdens Larm. Den nærmeste Storstad var Hillerød, og dertil kunde man kun komme ved at rumle tre Timer i en Diligence. Det var ikke praktisk

KR. KONGSTAD 1897

Efter Amatørfotografi tilh. Kontorchef *H. G. Otrik*.

for en Mand, der vilde bane sig Vej, og derfor flyttede Kongstad til Fredensborg i 1897. Her fik han sin første egentlige Opgave som Illustrator, da Det nordiske Forlag bestilte Portrætter og dekorativt Udstyr hos ham til »Vore Dages Digtere«. Kongstad var ikke tilfreds med Resultatet, men hans Navn

blev kendt, og en skønne Dag fik han Bestilling paa et stort Arbejde: en Kalender for Aaret 1903 med Illustrationer til Aarets tolv Maaneder – to Farver – 2000 Ekspl. En herlig Ordre var det, men medens Arbejdet med Træsnittene stod paa, blev han klar over, at han maatte have en moderne Presse, da Trykningen ikke kunde gennemføres indenfor rimelig Tid paa den gamle Haandpresse. Resultatet blev, at han købte sig en »Victoria«-Digel, og da Kalenderen var vel fra Haanden, begyndtes Sætningen af den første Bog.

I Zachrissons Boktryckerikalender 1902-03 har Kr. Kongstad skrevet en Selvbiografi, en levende Skildring af Vanskeligheder, der blev overvundet. Den slutter med at fortælle om, hvor grundigt han gik til Værks, da den første Skrift skulde købes: »Saa bestemte jeg mig til at vælge den reneste og bedste Skrift, der var at faa, og i den Hensigt gennemsøgte jeg alt, hvad Europas og Amerikas Skriftstøbere havde i deres Prøvebøger.« Dette er karakteristisk for Kongstad og for det Arbejde, han tog sig paa – han var ikke bange for at gaa til Bunds i Sagerne, selv om det var besværligt.

Den første Skrift blev »Jenson« fra et engelsk Skriftstøberi. Den var en Efterligning af den fransk-italienske Bogtrykker Jenson's Skrift, der havde været Forbillede for William Morris' Golden Type og Cobden-Sandersons Doves Press Type; desuden købte han Manuskript-Gotisk fra Bauersche Giesserei. Begge disse Skrifter blev anvendt i »Kirken i Tibirke«, der udkom i 1903, hvis Kolofon slutter: »... Friser og Vignetter ere tegnede, og en Del af dem skaarne i Træ af Kristian Kongstad, som ogsaa har sat og trykt Bogen uden nogen Medhjælp.« Det

III
KORET

DEN Størrelse og Form som Kirken altsaa omtrent ved Aar 1200 havde modtaget, synes at have været lydestigende for lange Tider, thi i det næste hundrede Aar er ingen nu paavælgelig Forandring foretaget med Bygningen, så den kunde sikkert med Hensyn til at rumme Menigheden, været stor nok i sin daværende Omsætning indtil vore Dage, ligesom adskillige andre Kirker trindt om i Landet — her i Herredet i Ek. Nøddebo og Maarum — der den Dag idag tjener i den Størrelse, som de have naaet et Par Aarstier før eller efter Aar 1200. Den næste Tilbygning er da trods sin Betydelighed saabart heller ikke foretaget for at skaffe foretaget Plads til Menigheden, men derimod ene og alene for at give Messen større Ansæelse. Det gamle Korparti blev nedbrudt, og i dens Sted opførtes den nuværende vældige Korbjærgning, som taget i Forhold til Kirken, næppe har noget Sideskykke i Landet, idet den tvært imod den almindelige Regel er betydelig baade høiere og bredere end selve Kirken, hvorved denne laar et, fra den almindelige Type stærkt afvigende Udseende. Ved mangen Landsbykirke — her i Herredet saaledes Vejby — er det oprindelige Kor nedbrudt i Midtaldertiden, og Støbt deretter forlængt mod Øst for at skaffe større Plads til Me-

nigheden, idet kun en Del af Tilbygningen benyttedes som Kor. Ikke saa med denne Kirke, hvor Kordøren — efter den katolske Ritus: Skellet mellem Menigheden og Gejstligheden — beholdt sin Plads, som end i udsødt Form, og hele den rummelige, 29 Fod lange og 21 Fod 6 Tommer brede hvalvede Korhal alene beholdtes Gejstlighedens Virken. Ved nærmere Eftersyn al Murene opdager man snart at det væsentligste Hvalvingelag aldrig har båret Vindue mod Nord, og da Vinduet overlor et stykke, sikkert heller ikke mod Syd, og her har man da uden Tvivl Opløsningen paa Bygningens gaardsidde Størrelse, idet der antagelig umiddelbart op imod disse Sidemure uden Vinduer har været anbragt mindre Allere, et til hver Side for Kordøren, medens Rummet tre Vinduer mod Nord, Øst og Syd vare grupperede om det frestaende Højalter.

Er der i vore Dage en iøjensfaldende Forskel paa Kirkens Skib og Kor trods Murens Hvidning og det stykke enartede Tagmateriale, maa Forskellen paa hin Tid, ved Trettenhundred - Aarenes Begyndelse da Koret stod færdigt, have været end stærkere fremtrædende. Det lave, gamle Skib i Rundbuestil med Blytag, Granitmure uden Kamgavl, Blindinger eller andre arkitektoniske Enkeltheder har dannet en mærkelig Modsatning til Korets røde Munkstenmure, Tag af smaa krumme Munketegl og Kamgavl med anseelig spidsbuede Blindinger; Undergavlen var over- saaset med en Mængde „Bombuller“. I den sydlige Mur og nedert i Gavlen findes en Del, endelvis siddende Kampsten, ligesom to saadanne ses i Nordmuren, disse Sten er vistnok Rester af det nedbrudte Kor, hvis simple Materiale vel ellers er blevet lydt inden i Murene, da disse Kerne bestaar af Kamp. Nidt paa hver Sidemur findes en Iaad, en halv Sten fremspringende Murstiver.

Med Hensyn til det Indre, er Rummet dækket med to svære Krydshvalvinger, som uden at hvile paa Piler og uden Skoldbuer udspriinger fra selve Murene. Gjordøben tværs over Rummet udgaar fra Sidemurene omtrent fire Fod over Gulvet, og denne, saavel som Hvalvingernes Krydribber danner hver for sig tre svære Rundtæppe, murede af denlignende formede Muresten. Saa-

»Kirken i Tibirke«. 1903. 19×25 cm. Jensen.

er Manden, som ved egen Kraft har naaet et Maal, der skriver saadan. Tilretningens og Trykningens Finesser havde han selv fundet ud af, Sætningens ligesaa. Nu kan man jo nok sige, at det kan enhver gøre ham efter; det rent manuelle Arbejde, ja — men om Resultatet var blevet en saa smuk og helstøbt Bog som denne, er vel et Spørgsmaal. Selv i vore Dage, da Tegninger i Kongstads Manér er almindeligt anvendt i Bøger, finder man meget sjældent en saa god Samklang mellem Skriften og Tegningens Streg. Det hører ogsaa til Undtagelserne indenfor Typografien, at et Første-Arbejde er saa sikkert behandlet, at dets Karakter tydeligt erkendes i hele den senere Produktion.

I denne Bogs Typografi kan man let se, at Kongstad ikke har

Juni.

Det var en Skobsti
Mellem lyse Bøge
Med Solnedgang.
Skobduen kurrede,
En Solfort sang;
Over den grønne
Bund stod Bukkar
Duftende purret
Med syngende Bier
Skilt i sit fang.

Høit mellem Kronerne
Skinned den lyse Sol,
Blandt Anemonerne
Skumred den blåa Viol,
Skobduen løkked
Saa dybt og saa dulgt,
Skarnbasfen knurrede,
Og Myggene flokked
I Sol sig og surrede.

Hvor Strien endte,
En gammel Laage
Hang solbelyst;
Det grønne Træværk
Som Løbet skinned.
Solgn laante
Dets frønnede Aelde
En Lød saa dyb

ladet sig nøje med at kigge i William Morris' Bøger, men at han har haft fat i Prøver paa de ældste Bogtrykkes Kunst; navnlig to Friser, der intet har tilfælles med de øvrige, kunde tyde derpaa. Bortset fra disse er han gaaet sine egne Veje, men af og til har den tyske »Jugendstil« været ham for stærk, som f. Eks. i Indholdsfortegnelse Indramning og i nogle Kassetter til Smudstitler og Initialer, for slet ikke at tale om hans Trykkermærke. Bogen er trykt paa uglattet Papir, og de faa Autotypier, som findes, er klæbet ind paa Siderne, den eneste Løsning, han har kunnet finde, naar ikke hele Bogen skulde trykkes paa krideret Papir. Den røde Farve er meget skarp og virker paatrængende, navnlig paa Baggrund af den kraftige sorte Sats. Denne hans første Bog kan vel kritiseres, men at Fejlene skyldes manglende Erfaring og ikke svigtende Fornemmelse af det rigtige, kan man bedst se af de følgende Arbejder, hvor ingen af dem gentages.

Det næste Trykarbejde, der kom i 1905, var betitlet »Flora Danica I. Uldtrøjen eller Albertis Cirkulære af 28. Juni 1902«, hvortil der ligeledes er anvendt Jenson; Cirkulæret er dog trykt med Gotisk, der er af en udmærket Virkning. Kongstad havde selv skrevet Teksten, der var et skarpt Angreb paa Fredensborgs høje Øvrighed. Det er nu en Sjældenhed, som man maa ske kan være heldig at faa fat i paa Køgeegnen, hvis man kender Gaardejerne dernede. Restoplaget blev nemlig under en senere Valgkampagne anvendt af Albertis Modkandidat, Redaktør N. P. Bransager, der uddelte Hefterne mellem sine Vælgere, for at de kunde faa Øjnene op for, hvordan Alberti var. I 1905 kom endnu en Bog, Viggo Stuckenberg: »Aarsens Tid«, men denne Gang var det et lille slankt Oktavformat, hvortil Petit

Gotisk var anvendt. Maanedernes Navne er trykt i en rød Farve, som er langt bedre end den, der er brugt til »Kirken i Tibirke«. Som Vignetter er brugt Hjerter i Konturtegning, men de virker for svagt og lyst til den svære Skrift, som harmonerer langt bedre med det kraftige Træsnit af Manden ved Vinduet, der indleder Digtene. Titlen, hvor Hovedlinie og Trykkermærke er i rød Farve, virker meget kulørt. Tager man Bogens 2. Udgave fra 1906, kunde man tænke sig, at Kongstad har øvet netop denne Kritik mod sin Bog; Skriften er bibeholdt, men paa Titlen har en gyldenbrun Farve afløst den røde, Digtens Overskrifter er trykt i sort som Teksten, og Konturhjerterne er afløst af Træsnit med Plantemotiver. Resultatet er blevet en Bog, der virker langt mere harmonisk end første Udgave.

Det var dog ikke blot med sine egne Smaabøger, Kongstad arbejdede. Han havde naaet det, han drømte om, da de første Forsatspapirer blev til: der var kommet Kunder. I 1906 afsluttede han Arbejdet paa »Billedhuggeren Jens Adolph Jerichau«, udgivet af Foreningen for national Kunst og paa »Visebog for Selskabet for Historie, Literatur og Kunst« – begge omfangsrige Arbejder, men uden større Interesse i denne Forbindelse.

Det har sikkert ikke moret Kongstad at have saa store Bøger i Arbejde. Det, der havde hans Interesse, var Smaaarbejder, som let kunde overses, og i hvilke man kunde faa Lov til at prøve sig videre frem, som f. Eks. Søren Kierkegaard: »Aforismer« fra 1906, der foran Teksten har to modstaaende Sider, af hvilke den højre har et Træsnit af Søren Kierkegaards Hovede, trykt i brun og sort, og den venstre en Tekst, hvis Opsætning følger sig efter en Indramning, der har Hovedets Form. De Smaaavg-

- 20 Blomat af den røde Diptamme!
Frygt ei, at Shawlet brænder med det samme,
Fordi i Skumringen du kommer lidt i Flamme.
- 21 Hvidblomstrende lille Dryade!
Alpehøit boer du, mange Trapper i Veiret;
Men jeg følger dig dog i den eensomme Gade.
- 22 Blomat af Hibisken!
Lysered smitte du til mig ved Bordet —
Men immer stum og gabende som Fisken.
- 23 Blomat af Svardliiten!
Stolt er du og haster haanlig med Nøkken;
Men jeg blæser ad dig og hele Familien.
- 24 Blomat af Åben!
Tag du dit Strikketoi, jeg tager Bogen;
Thi ellers døer vi begge to af Gaben.
- 25 Blomat af Jaaminen!
Din lange Haarlok har jeg gjemt i Silke,
Lagt paa mit Hjerter skal den lindre Pinen.
- 26 Blomat af Lilieconvullen!
Tidt føles Magten af rhetorisk Svada;
Men du besseirer med en barnlig Lallen.

- 27 Rosenknap saa fager!
Giv mig et Kys, to grøer jeg tilbage,
Saa kan du ikke sige, jeg bedrager.
- 28 Støb dig i dine Laser, smaa Trifolie,
Din Tid kan komme! Husk at uden Taalmod
En fattig er som Lampen uden Olie.
- 29 Blomat af Skarnnyden!
Ræk mig dit Bager, Det er faldt til Randen;
Men jeg vil tomme denne Skaal for Dyden.
- 30 Blomat af Reinekloden!
Du svulmer alt — o smør dig ei formeget,
Husk, at din Frugt skal blive rund og moden.
- 31 Blomat af Skovtyren!
Stol ei for trygt paa din fredede Uskyld,
Tørstig og ludende nærmer sig Tyren.
- 32 Grønne Ågurker!
Vanterens, sure, forhærdede Kægler!
Lykkeligt, hvor kun er saadanne Skurker!
- 33 Springende Hare!
Jægere seer jeg, hvorhen jeg mig vender;
Angst, som dit er mit Hjerter for Fare.

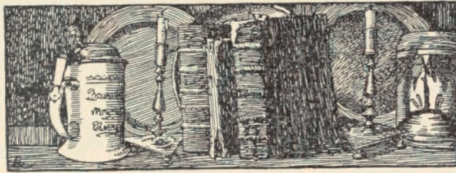
Emil Aarestrup: »Ritorneller«. 1907. 11×14,5 cm. Grasset Kursiv.

netter, der adskiller Aforismerne, er trykt i en lys blaa Farve. Til en anden Bog fra samme Aar, »Nicolaus Stenos Liv og Død«, har Kongstad brugt Kassetter til Sidetal, Initialer og Smudstitler — som havde han nu faaet Lyst til at skære lidt i Træ efter for megen Sætning. Det er interessant at sammenligne denne Bog med »Kirken i Tibirke«, der kun er tre Aar ældre. De er begge sat med samme Skrift, men i Steno føjer Initialernes Kassetter sig bedre til Typen, Tegningen er langt friere, virker ligesom mere selvstændig, og skønt det knap nok kan defineres, er ogsaa Typografien blevet sikrere, mere bevidst.

De følgende Aar trykkes betydelig færre Bøger. Kongstad er efterhaanden blevet en meget søgt Bogillustrator, og den

Tid, han kan ofre paa Bogtryk, er ringe, men han faar dog Tid til at finde sig en ny Skrift: *Grasset Kursiv*, som første Gang bliver brugt i 1907 til Emil Aarestrups »Ritorneller«. Med denne lille, kønne Bog kommer noget nyt frem i Kongstads Bogtryk, der rimeligvis staar i Forbindelse med, at Skriften ikke har noget direkte Forbillede i den ældste Typografi. Skønt ret kraftig, har dens skrevne Karakter en vis Elegance i den lille Størrelse, der er brugt, og dette understøttes ved ret stor Linieafstand og ved at Tallene udfør de enkelte Ritorneller er trykt i en orange Farve. Dette intime Samspil mellem Indhold og Typografi er karakteristisk for Kongstads senere Bøger og giver dem deres danske Præg. Selv om William Morris' Paavirkning ikke var særlig stærk, kunde den dog spores i Produktionen før denne Bog, men efter Ritornellerne finder man næsten altid en selvstændig Opfattelse af, hvad Teksten kræver. Man kan f. Eks. se det i »Anakreontiske Digte« fra 1908. Hertil har han anvendt en mindre Grad af Jenson end i »Visebogen« fra 1906, hvis Format omtrent er det samme, men med et langt bedre Resultat.

»Holger Jacobæus' Rejsebog« fra 1910 maa vist ogsaa nævnes her, fordi den har imponeret mange ved alle de Skrifter, der er blevet anvendt, men den har iøvrigt intet særligt af Interesse ud over, at Kongstad har købt *Leibniz Fraktur* fra Genzsch & Heyse til den. Samme Aar brugte han *Genzsch Antikva* til Emanuel Goldstein: »Nogle Digte«, men med saa ringe Resultat, at den ikke blev rørt igen før i 1916 til samme Forfatters »Alruner«, der er noget bedre, men dog præges af, at Skriften ikke rigtig passede ham.

Gaarden har kun eet offentligt Bibliothek, som er opstillet paa et grønt Hængeskab i Conversationsstuen. Det bestaaer af den nye evangeliske Psalmebog, Rasmussens ABC og Birchs Bibelhistorie. De to sidste maae være meget søgte, da Træbindene paa dem begge ere brudte, og Bladene bære hyppige Spor af Læsernes Fingre. Almanakken, hvori der findes en uskatteelig Afhandling om Krop, Kuller og Snive, var laant ud til Grovsmeden, der i sit Fag gjerne vil holde Skridt med Tiderne. Til forbudne Skrifter hører Carolus Magnus, som tilforn prydede Bogsamlingen, men af Præsten blev confisceret, for at hindre Overtroens Udbredelse. — Philosophien synes mest at indskrænke sig til Gnomer. Gaardsdrengen, Rasmus, den eneste originale Forfatter i dette Fag, har paa Bindet af Lærebogen nedskrevet sine Forsøg. Topographen kan heldigviis her levere sine Læsere en tilforladelig Copie af det hele Manuscript:

1ste Sentents. Denne Bog er min, kjøb dig en, saa er det din.

2den Sentents. Den som mig føder, det er Gud Fader.
Den som mig klæder, den som mig klæder — —

Dette sidste Tankesprog har, efter min Hypothes, den satiriske Plovkjøring med Glid ladet ufuldendt, for derved at give en Finte til Lægdemanden, som er temmelig illiberal i at opfylde sin Forpligtelse til at holde ham med Klæder. Bag i

Den bedst kendte af Kongstads Bøger er utvivlsomt »Lægds-gaarden i Ølseby-Magle«, der blev udsendt i 1911. Naar man ser denne Bog, kan man ligefrem fornemme, hvor godt Emnet har ligget for ham. Den er sat med Frakturen, som blev købt til Jacobæus' Rejsebog, og der er arbejdet paa den *con amore*; selv Personerne, som Kongstad ellers ikke holdt af i sine Tegninger, er fornøjelige som Skriften. Udsendelsen blev en Succes, og det er muligvis Grunden til, at der i 1912 kom en Bog i eet Eksempplar: Woldemars »Hexerne«, for Kongstad var ellers ingen Ven af slige Snurrepiberier.

De følgende Aar blev Frakturen anvendt en Del, Manuskript-Gotisk er derimod helt forsvundet og Jenson kun brugt en enkelt Gang i 1912 til Aage Lind: »Vers«. Til den sidste havde Kongstad skaaret nogle meget smukke Vignetter, hvis fine og elegante Form yderligere understreges af den svage grønne Farve, hvormed de er trykt. Det er iøvrigt kun faa Bøger, der udsendes indtil 1916; den største af dem var Radérforeningens Udgave af St. St. Blicher: »Trækfuglene« med Træsnit af Johs. Larsen.

I 1916 kommer der en ny Skrift til: en Efterstøbning af et Snit, der blev brugt af den italienske Bogtrykker *Erhard Ratdolt* i det 15. Aarhundrede. Kongstad, der holdt mest af at gaa sine egne Veje, naar han skulde have Skrifter, fandt den hos et italiensk Skriftstøberi. Omtrent samtidig købte han en *Fransk Elzevir Kursiv*, som Genzsch & Heyse havde udsendt i 1880'erne, men som ikke havde været meget anvendt herhjemme, og endelig *Plantijn* fra Lettergieterij Amsterdam, der ligesom det italienske Skriftstøberi var ukendt i Danmark. Den italienske Skrift blev

PIGEDRØMME

Min Dragt skal syes af Moesdamp med Stjerner vævet ind,
mit Bælte er et Sejersskud og Slæbet Maaneskin.
Af Stentens vilde Snerler om Haaret snoes en Krans,
blandt Blomster blinker Perler med lyse Natters Glans,
en let og frodig Ranke
med Duggens Draaber blanke,
— den skal min Kærest sanke
en Nat ved Sankte Hans.

Og Syersker jeg har bestilt til straks at gaa i Gang,
en flittig Flok af Frøer har beredt sig Dagen lang,
jeg hører alt fra Kæret, de bruger deres Saks
og snakker hen i Vejret om lidt af alle Slags,
ja, de skal sy og semme
lange Kær og Moesatromme
en Dragt af mine Drømme
til Snaks og Sakses Quax.

En Kærest er det eneste, jeg mangler at faa fat
at træde med i Brudedans den sommerlyse Nat.
Men Per vil overtræppe min Dragt af Elverspind,
og Mosebryggets Damp forvirrer Mads'ets Sind.
Lad Mads kun derfor tigge
og Per kun sende Blikke,
jeg vælger dem dog ikke,
— jeg vælger dem dog ikke
før næste Maaneskin!

SOMMERREGN

Jeg har hørt, hvor det har regnet hele Sommernatten lang,
det lød som Børn paa nøgne Ben ad Landevejen sprang,
det lød som Tusind Drengbørn sprang om paa bare Ben,
mens Pigebørn bag efter dem i Danserækker tren,
det smældede i Jorden, naar de trampede lidt faat,
det susede i Luften af de mange Kjølens Kast.

Og nu da Dagen vaagner kan jeg kende deres Spor,
de har rodet rundt i Haven og har gravet i dens Jord,
selv Roserne i Bedene er ikke gaet lev,
de har aabnet deres Kroner for at gemme sig deri,
de har sprunget over Markerne og trampet Kornet fladt
og pilet gennem Groften i en leende Tagflad.

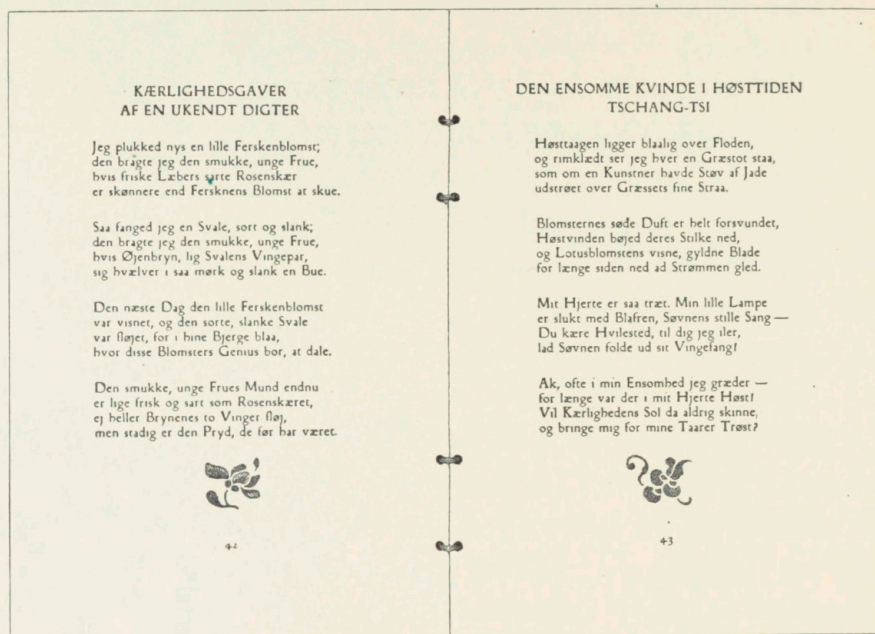
I Skoven har de været og saa langt som Engen naar,
for dér er drysset Blomster fra de unge Pigers Haar.
De har svævet ydret ude over Kæret paa en Kvist
og styrtet sig paa Ho'det ud i Belgerne tilslidt
eller rutchet ned ad Sivene og gyonget paa et Straa
og sejlet paa et Skrappeblad og hvilet sig derpaa.

— — —
Men som Børneleg sædvanligt er det hele endt i Graad,
hvert Græs har gemt en Taare, og hver Blomsterkind er vaad.

Aage Lind: »Vers«. 1912. 12,5 × 20,5 cm. Jenson.

brugt første Gang i 1916, efter at Kongstad var flyttet fra Helsingør til Hillerød, til en Digtsamling af Josias Bille: »Til dig«. I de sidste Bøger, Kongstad havde trykt med Antikva, havde han anvendt en ret lille Grad — som Regel Petit — men den italienske Skrift var Mittel, ret stor i Snittet, meget ejendommelig, og egentlig lidet egnet til Digte. Til Josias Billes Bog er der anvendt et graagult haandgjort Papir, der klæder Skriften, men den kommer dog ikke fuldt til sin Ret. Endnu mindre passer Skriften

Hans Bethges: »Den kinesiske Fløjte«. 1918. 16 × 22,5 cm. Raddolt-Skriften.

til det lille firkantede Format, som blev brugt til Valdemar Kierkegaard: »Sønnesange« fra 1917. Skønt Skriften var god, anvendte Kongstad den kun lidt; langt hellere tog han Plantijn og Fraktur i Brug.

Blandt Bøgerne med Plantijn er Aarestrup: »Erotiske Situationer« fra 1916 en af de smukkeste; det er en af disse Bøger, der blev trykt, fordi Kongstad syntes om Forfatteren. Vignetternes graablaa Farve i Forbindelse med Nonpareilskriften giver det bedste i hans sikre Fornemmelse for gode Forhold. En Bog som denne var det Kongstad en Glæde at arbejde med, det var som en Ferie for ham at have noget mellem Hænderne, der ikke

I RUINERNE

Kom! du vakler jo af Træthed
Og kan ikke taale Støvet;
I de smuldrende Ruiner
Har vi alt for længe tøvet.

„O, jeg kan mig ei løsrive
Fra det lille, sorte Billed!
Seer du, hvad af Oltidsmythen
Konstneren har forestillet?

Psyche — hvilken Engleskabning —
Piint af trende Amoriner!
O, hvor megen martret Uskyld
Ligger der i hendes Miner!

En har bundet hendes Hænder,
Og den anden med sin Fakkell
Brænder lige under Brystet
Den afmægtigbievne Stakkel.

Men den tredie, som svæver
Over hendes Hoved — Grumme!
Hælder ned i hendes Lokker
Giften af sin gyldne Kumme.“

73

Emil Aarestrup: »Erotiske Situationer«. 1916. 7,5 × 12 cm.
Plantijn.

var »Bestilling« — det var der nemlig nok af i disse Aar, da Forlagene kappedes om at udsende bibliofile Udgaver. Der kom meget Arbejde til Kongstad, og det prægede mange af Bøgerne, hvis Enkeltheder ikke er saa omhyggeligt gennemarbejdede, som det

ellers var hans Vane, dels fordi der ikke var Tid til at gøre sig fortrolig med Indholdet, dels fordi det ikke fangede hans Interesse.

Dog udførte han udmærkede Ting som Sigurd Müller: »Sidste Digte« fra 1917 og Hans Bethges: »Den kinesiske Fløjte« fra 1918, den sidste med Ratdolt-Skriften, der her viser sig fra sin bedste Side, trykt som den er paa ægte Japan-Papir, men desværre med nogle Slutvignetter, der ikke passer til den.

Da første Udgave af Lægdsgaarden forlængst var udsolgt, blev den udsendt igen 1919, men i ændret Udstyr, idet Formatet blev mere kvadratisk. Den nye Udgave er sat med Korpus Fraktur, der er en Del kraftigere i Snittet end den større Grad. Desværre resulterede det i et mindre godt Forhold mellem Skrift og Slutvignetter, men Udeladelsen af de røde Kassetter om Initialer og Smudstitler er til Gengæld en stor Gevinst.

Samme Aar udsendtes »Den først' af de Catalinarisk' Taaler« oversat af Jakob Knudsen. Der behøver man blot at se paa Initialerne for at vide, at den Bog morede Kongstad. Den er da ogsaa blevet et af hans bedste Arbejder; den kraftige Mittel Fraktur har faaet netop det kvadratiske Papirformat og Satsen det Forhold mellem Højde og Bredde, der klæder den bedst. Illustrationerne til denne Bog er mindst lige saa gode: Ciceros naivt-poliske Ansigt og Billedet af Drengen, der kommer til ham med en Manuskripttrulle, passer til Frakturens Karakter paa den vidunderligste Maade.

Af en hel anden Art er to Bøger fra 1920, Edith Rode: »Digte« og Goethe: »Romerske Elegier«, hvortil Cicero Fransk Elzevir er brugt. Kongstads Vignetter til den første er lidt for tunge, men i Elegierne er Harmonien mellem Hans Nic. Hansens Teg-

» 32 »

af, do saa'e hiel beremt, te no wuld' do ref'; do saa'e, te det
baare forfintel' de lidt endnu, te si lewed'. Der war da
belleringen Mangel epaa et Par Kaa'l — det war endda
Ridderer — som wuld' hielp' da for den Serre, ey lewed'
te de endnu den samm' Næt fluld' saa ma' ihjel i min Seng.
— Men aallt dether hiel si at wed', næstten endnu farrend
I war stilles a; saa sat si bejer Waagter og Postter omfring
mit Hus; og da saa de godt folt som, som do haad' sendt
hen at heit' Gu'maa'n epaa ma', saa luffet si Daren for
Herten af dem; og si haad' i Hærvejen saa'e det til manne
fornemmi' folt, te deher Kaa'l wuld' tomni'.

Tint' Kapitel.

Sie, da dether no bønner saar sammel, Catilina, saa blow do fun wed, som do haar be-
gandt; te wos baare saa da ud af Wyen;
Puerten staar aaden, do san gian' ref'; Den-
her Manlius hans Vej fund' helles snaar
do taar Staa'e af Kongstet etter da. Tag aall'
dem med da, som herer da til, etter i det munde'; saa man-
ne som mulig; te wos saa Wyen konst for det Skjyt: — Det
fluld' helles war' swar rofom for ma', nar si fund' saa
Wo-Muren mellem wos tow. — Ja, Catilina, do fan it
war' langer' herind' i Wyen wed wos. — A wil, som si
fund' lægg' i at band', it have det!! Gud ste Lov og Tak
endda, te wi er unndruppen da saa tit, som wi er. dit slim-
me Wten —, som it tinker epaa and't, end hwaat do stat saa
Landet ej.

Det burd' Sanden it sji tier, te jen enfelt Mand saar
fluld' suan' sere' Landet Knuppen epaa Struben.

Naret far si blow Konsul — A war da udwaal til det —
da lured' do helles it epaa ma', Catilina; men si wuld' it ber-
fer forhwaar' ma' epaa Landets Befolning, men rejed' ma'
steb og vafsed' wot epaa. Den Gaaung wi sibt war ud' at
wotig' Konsulere epaa Marsmaren — A war wot! — saa
wuld' do have slaat baade ma' og de ander', der stilled' sa
til Wal', ihjel; men si forhwaared' ma' wed min' Benneres
Hjelp og Majt saar, te bin' Hævedes-Kunster fald' waf,

»Den først' af de Catalinarisk' Taaler«, oversat af Jakob Knudsen. 1919. 17×21 cm.

Leibniz Fraktur.

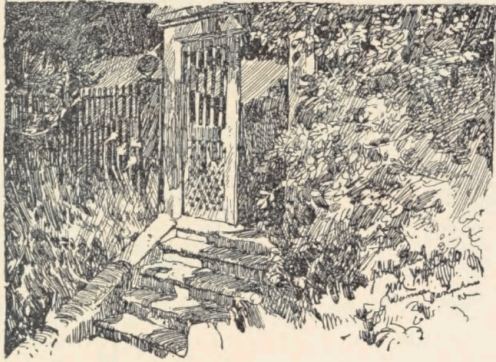
ninger og Kursiven saa udmærket, som man sjældent ser det. Det er et forbilledligt Bogarbejde.

Med H. G. Orlriks Udgave af Carl Baggers »Basnæsdigte« fra 1920 og Alfred E. Nielsen: »Slangstrup« fra 1921, der begge blev sat med Fraktur, slutter Kongstads Virksomhed som Bogtrykker. Der er navnlig Grund til at fremhæve Basnæsdigtene, hvis smukke Tegninger og Vignetter, der passer saa fortræffeligt til Frakturen, viser, at Kongstad sluttede, medens han var paa Højden af sin Kunnen. Egentlig standsede han midt i et Arbejde: J. P. Jacobsen: »Pesten i Gl. Bergamo«, der blev udsendt af Selskabet for grafisk Kunst. Det var Synd, at han ikke fuldendte denne Bog, der blev sat med den italienske Skrift; thi her kommer denne fuldt til sin

Ret i de tætte faste Kolumner, og han har Æren af dens Tilrettelæggelse. Bogen blev fuldført af *J. Jørgensen & Co.*, København, til hvem Kongstad solgte sit Bogtrykkeri.

Naar man ser paa de Bøger, der er udført i Kongstads Trykkeri, viser de en Udvikling fra Paavirkning til Selvstændighed, og man kan mærke det baade for Typografiens og Udstyrets Vedkommende. Den rigtige Bedømmelse af hans Betydning for dansk Bogtryk faar man dog først, naar man i hans tidligere omtalte Selvbiografi læser om, hvordan Bogkunstnerens Kaar var i Halvfemserne, og sammenholder det med Nutidens Forhold. Der er for os intet mærkeligt i at anvende Tegninger i en Bog i Stedet for Fotografier, og det er ofte, at en Tegner udfører Vignetter og Initialer, hvor man tidligere anvendte Skriftstøberiernes Produkter. Paa dette Omraade har Kongstad, der evnede begge Dele, været Banebryderen, og det i saa høj Grad, at hans Teknik tydelig erkendes hos de fleste af de yngre Bogillustratorer.

Selv om det er vanskeligere at paavise Kongstads Indflydelse paa det specielle typografiske Omraade, har hans Bøger dog haft stor Betydning for Opfattelsen af, hvordan en Bog bør være. Hans Arbejder havde den Fordel frem for saa mange andre Privattrykkeriers, at der aldrig var noget søgt over dem — de var i bedste Forstand jævne. En god, klar Skrift, godt Papir og gode Farver var Virkemidlerne, og med dem forsøgte han sig paa de forskelligste Opgaver, baade Prosa og Poesi. Naar en enkelt Mand udgiver over 40 Bøger, der alle præges af det samme Grundprincip, og dette er saa klart og naturligt som Kongstads, danner der sig en almen Forestilling om, hvordan den gode Bog bør være, og det kan ikke undgaa at paavirke et Lands Typografi.

IV

*Fromme er vi, som elsker! vi tilbeder alle Dæmoner,
Ønsker os hver en Gud, hver en Gudinde til Ven.
Deri ligner vi jer, I sejrige Romere! Alle
Folkeslags Guder har I skænket en Bolig, om nu
Sorte og strenge de var i Basalt af Ægypteren dannet
Eller af Grækeren skabt, hvide i Marmorets Glans.
Ej fortryder det dog de evige, om til en enkelt
Guddom vi særlig med Flid kostelig Røgelse strør.
Ja, vi bekender det gerne: vor Tjeneste og vore Bønner
Vier vi Dag for Dag een af de himmelske mest.
Mystiske Fester vi fejrer skalkagtig med Alvor og Gammen,
Hver en indviet maa være ubrødelig taus.*

I en Del Aar samlede Kongstad Materiale til en Bog om dansk Bogtryk, men forskellige Forhold bevirkede, at Planen ikke blev realiseret. Man kan kun beklage det, for hans Afhandling om Bogens kunstneriske Udstyr i det af Otto Andersen og Aleks. Frølund udgivne Værk »Bogen« (1925) og hans Artikler i »Aar-bog for Bogvenner« 1918-21 giver en Forestilling om, hvor fortræffelig den kunde være bleven. Navnlig de sidste giver et godt Indtryk af hans Anskuelse om, hvordan Bøgerne bør være. Hans Kritik af Aarets Bøger var positiv, idet han ikke blot paaviste Fejlene, men ogsaa Vejen til bedre Resultater. Disse Artikler gjorde stor Nytte, fordi alle boginteresserede læste dem – ikke mindst Forlæggerne og Bogtrykkerne, der maatte staa for Skud.

Kongstad fik Forbindelse med Bogtrykkerne i sin Egenskab af Bogillustrator. Han nøjedes nemlig ikke med at tegne, han tog sig ogsaa af Skriftvalg, Papirformat og Satsformat og paa-virkede derigennem Fagets praktiske Udøvere. Det var altid en Fornøjelse at have Kongstad med i et Bogarbejde. Han gav gerne af sine Erfaringer og blev ikke træt af at vejlede eller forklare. Dertil kom, at han kunde høre paa en anden Opfattelse end sig egen og lade den gælde, hvis han fandt den bedre.

Da Kr. Kongstad døde St. Hansdag 1929, mistede det danske Boghaandværk en trofast Ven. Efterhaanden som Aarene gaar og vi faar hans Gerning paa Afstand, vil det sikkert blive klare end nu, at hans Arbejder var det faste Punkt i en Tid, da det danske Boghaandværk ikke havde nogen fast Form.

FORTEGNELSE OVER BØGERNE FRA
KR. KONGSTADS BOGTRYKKERI

1903.
N. Pedersen: Kirken i Tibirke. Fredensborg.
1905.
Kr. Kongstad: Flora Danica I: Uldtrøjen eller Albertis Cirkulære af 28. Juni 1902. Fredensborg.
Viggo Stuckenberg: Aarsens Tid. Tolv Digte. Fredensborg.
1906.
Viggo Stuckenberg: Aarsens Tid. Tolv Digte. 2. Udg. Fredensborg.
Søren Kierkegaard: Aforismer. Fredensborg.
Gamle Viser. Udg. af Kr. Kongstad. Fredensborg.
Johannes Rose: Nicolaus Stenos Liv og Død. Fredensborg.
Laurits Pedersen: Det ærbare og velagtede Snedkerlav i den højt- og vidtberømte Sø-, Køb- og Handelsstad Helsingør. Fredensborg.
Sophus Michaëlis: Billedhuggeren J. A. Jerichau. Fredensborg.
Visebog. Udgivet af Selskabet for Historie, Litteratur og Kunst. Fredensborg.
1907.
Emil Aarestrup: Ritorneller. Fredensborg.
P. Johansen: Nordisk Oldtid og dansk Kunst. Fredensborg.
1908.
Anakreontiske Digte. Oversat fra Græsk af Karl Conradsen. Fredensborg.
1910.
Holger Jacobæus' Rejsebog 1671-1692. Udg. af Vilh. Maar. Fredensborg.
Emanuel Goldstein: Nogle Digte. Fredensborg.
1911.
Poul Martin Møller: Statistisk Skildring af Lægdsgaarden i Ølseby-Magle. Fredensborg.
1912.
Woldemar: Hexerne. Fredensborg. Unicum. Tilh. det kgl. Bibliotek.
Aage Lind: Vers. Helsingør.
1913.
Løjerlige gamle Huse i Helsingør. Helsingør.
1914.
St. St. Blicher: Trækfuglene. Naturkoncert. Helsingør.
1916.
Emanuel Goldstein: Alruner. Hillerød.
Josias Bille: Til Dig. Hillerød.
Et hidtil utrykt Digt af *Adam Oebenschläger*. Hillerød.
Emil Aarestrup: Erotiske Situationer. Hillerød.
I. P. Jacobsen: Dr. Faust. Hillerød (Unicum).
H. C. Andersen: Tolv med Posten. Hillerød (Unicum).

1917.

Valdemar Kierkegaard: Sønnestange. Hillerød.*Peter Vejrup*: Af Kærlighed. Digte i Prosa. Hillerød.*Sigurd Müller*: Sidste Digte. Hillerød.*St. St. Blicher*: Juleferierne. Hillerød.

1918.

Heinrich Heine: Elskovsvers og andre Digte. Hillerød.*Hans Bethges*: Den kinesiske Fløjte. Hillerød.*Georg Nygaard*: Johs. Ewald. En Bibliografi. Hillerød.*M. Goldschmidt*: Avrohmche Nattergal. Hillerød.

1919.

Poul Martin Møller: Statistisk Skildring af Lægsgaarden i Ølseby-Magle. Hillerød.

Sangen om Sønderjylland. Hillerød.

Den først' af de Catalinarisk' Taaler af *M. Tullius Cicero* ved Jakob Knudsen. Hillerød.

1920.

Gottfried Keller: Digte. Hillerød.*Edith Rode*: Digte. Hillerød.*Goethe's* Romerske Elegier. Hillerød.*Carl Baggers* Basnæsdigte. Udgivet af H. G. Olrik. Hillerød.*Alfred E. Nielsen*: Slingerup. København.

Reproduktionerne giver ikke noget klart Billede af Kongstads Bøger, dels fordi Farver og Samspillet mellem Papir og Skrift ikke kan gengives, og dels fordi det mindre Format ændrer Skriftens Karakter.

